

خدمات اجتماعی روحانیت از دیدگاه امام خمینی (ره)

مریم مختاری^۱

۱- طلبه سطح دو، مدرسه علمیه الزهراء(س) اراک

چکیده

در طول تاریخ اسلام، روحانیت به عنوان مرجع فکری، اعتقادی، اخلاقی و فرهنگی نقش مهمی را ایفا کرده است. با پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، این نقش وارد مرحله ای جدید و گسترده شد. تربیت دینی و اخلاقی نیز در این مسیر به یکی از محورهای بنیادین تمدن سازی و انسان سازی دینی تبدیل شده است. امام خمینی (ره) با رهنمودهایی دقیق، ابعاد گوناگون کارکرد روحانیت را تبیین نمودند. هدف پژوهشگر در این نوشتار، ضمن بیان مبانی فکری امام خمینی (ره) پیرامون اهمیت روحانیت، پرداختن به کارکردهای روحانیت در حوزه خدمات اجتماعی و ارتقا و رشد وضعیت اجتماعی مردم بوده است. در پژوهش حاضر، روش تحقیق نقلی - تاریخی و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای است. هم چنین روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت تحلیلی - اسنادی است. به منظور جمع آوری اطلاعات در مورد عوامل پژوهش یعنی ابعاد خدمات اجتماعی از کتاب های تاریخی و اسنادی و پژوهش ها در این زمینه بهره گرفته شده است. ارتقای معرفت و تقوای روحانیون با تزکیه و تهذیب نفس می تواند تا حد قابل توجهی اندیشه و مسیر افراد یک جامعه اسلامی را به سمت تقوای الهی سوق دهد. هر اندازه که عالمان دین بر اصلاح نفس و خودسازی خویش بیشتر اهتمام ورزند، به همان میزان سلامت معنوی و روحی افراد جامعه بالا می رود. توجه به خدمات بی بدیل روحانیت در اجتماع می تواند در پرورش بُعد معنوی اجتماع کمک کند.

واژگان کلیدی: امام خمینی، خدمات اجتماعی، روحانیت.

مقدمه

پژوهش حاضر به عنوان خدمات اجتماعی روحانیت از دیدگاه امام خمینی رحمت الله است. یکی از مهم ترین مسائل روان شناختی انسان ها، مسائل تربیتی و اخلاقی آن ها بوده است. در تربیت اخلاقی، تربیت دینی از جایگاه رفیع برخوردار است. روحانیت در دین اسلام از جایگاه معنوی و اجتماعی ویژه ای برخوردار است. به گونه ای که روحانیت به عنوان نهاد کلی دینی، نقش مهمی در هدایت افراد دارد. حرکت در مسیر دینی، اخلاقی و اجتماعی زیر عنوان این مفهوم کلی و مبهم قرار گرفته است. همه کارها و عبادات انسان مقدمه و زمینه برای تربیت اوست. با مرور بر زندگی امام خمینی این نکته را می توان یافت که مهم ترین مساله برای تداوم و تحکیم انقلاب و جمهوری اسلامی، تقویت ایمان و تزکیه نفس بیشتر در پرتو یاد خداست. روحانیون با شناخت بر ضرورت جایگاه خود در جامعه و فعالیت هایی که باعث رشد و بهبود در روند زندگی مردم می شود، می توانند رسالت خویش را احیا کنند و طبق سفارشات و بیانات امام خمینی در خدمت به خلق باشند. در نظام تعلیم و تربیت اسلامی ما عالی ترین الگو، ناب ترین اسوه و فرهنگ تعلیمی و تربیتی، سیره نبوی و علوی است. همان که در مصداق معروف آیات قرآن آمده که ما علی الرسولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينِ بر پیامبر اکرم، جز ابلاغ آشکار وظیفه ای نیست، یعنی وظیفه روحانیت در این است که دین را تبلیغ کند. (عنکبوت، ۱۸) و به تربیت افراد جامعه بپردازد و با گفتار و عمل خود راه پیامبران را ادامه دهند. هدف پژوهشگر از نگارش این مقاله بررسی نقش روحانیت در انواع خدمات اجتماعی و ارتقاء کیفیت زندگی ملت و اداره کشور می باشد. اهمیت این مقاله از آن جهت است که ضمن تبیین جایگاه روحانیت، اثرگذاری و اهمیت نقش روحانیون در خدمات اجتماعی مورد بررسی قرار دهد. در این زمینه مقالات و تحقیقاتی چند نگارش شده است از جمله: رضا عیسی نیا، مهدی صفرزاده کتابی تحت عنوان درآمدی بر الزامات تحول در حوزه علمیه، روحانیت، تهدیدها و فرصت ها در سال ۱۳۸۸ در انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی را گردآوری و نگاشته اند که به تجربه حضور روحانیت در ساختار سیاسی جامعه اسلامی پرداخته است و نمونه هایی از این حضور در جامعه، روحانیت شیعه معرفی شده است هم چنین کتاب روحانیت و حوزه های علمیه از دیدگاه امام خمینی (ره) از آثار موضوعی تبیان دفتر دهم است که توسط امام خمینی (ره) به پژوهشگری و تحقیق موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

(ره) در سال ۱۳۹۱ در تهران به چاپ رسیده است که سخنان منتخب امام خمینی در مسائل مختلف روحانیت به خصوص وظایف و خدمات اجتماعی آن پرداخته است.

روش تحقیق این نگارش به روش نقلی - تاریخی است و پژوهشگر به صورت تحلیلی - اسنادی و به روش کتابخانه ای به تحلیل اطلاعات با این مولفه هایی نیز اهمیت و جایگاه روحانیت در تزکیه و تربیت دینی افراد، مبانی ابعاد علمی و عملی روحانیت و نیز بررسی عملکرد روحانیت پرداخته در زمینه های خدمات اجتماعی پرداخته است. اکنون این سوال مطرح می شود که خدمات اجتماعی روحانیت شامل چه مواردی می شود؟ در پاسخ به سوال مطروحه در این مقاله بعد از پرداختن به مفهوم شناسی و اهمیت جایگاه روحانیت، خدمات اجتماعی روحانیت در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار می گیرد.

۱- مفهوم شناسی واژگان تحقیق

الف- واژه امام: در گستره لغت و اصطلاح

کلمه امام در لغت به معنای مقتدا، پیشوا و پیشرو می باشد.^۱ نزد شیعه اثنی عشری هر یک از دوازده پیشوا که نخستین آن ها امام علی علیه السلام و آخرین آنان حضرت مهدی عجل الله تعالی است.^۲ ابن فارس می گوید: امام کسی است که به آن اقتدا شود و در کارها مقدم گردد، پیامبر امام امامان و خلیفه امام رعیت و قرآن امام مسلمانان است.^۳ و در اصطلاح امام یعنی ریاست همگانی و فراگیر بر جامعه اسلامی در همه امور دینی و دنیوی.^۴

بر این اساس اگر به آیت الله العظمی روح الله خمینی، امام خمینی گفته می شود منظور این نیست که فردی است معصوم، مانند امامان معصوم و از طرف خدا مستقیما و به واسطه پیامبر به مقام امامت منصوب شده بلکه ایشان به عنوان یک فقیه، رهبری و پیشوای امت و جامعه را برعهده داشته است. همان هم چنین اینکه امام خمینی به این لقب شهرت یافتند، به خاطر شرایط انقلاب و نقش ویژه و ممتازی که امام خمینی (ره) به عنوان رهبر سیاسی و مذهبی در ایجاد و ترویج ایدئولوژی دینی انقلاب، بسیج و فرماندهی مردم و هدایت نهضت برعهده داشتند

۱- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۳، ص ۳۳۰۴

۲- معین، فرهنگ نامه معین، جلد ۱، ص ۳۰۷

۳- ابن فارس، مقاییس اللغه، ج ۱، ص ۲۸

۴- مصباح یزدی، آموزش عقاید، ص ۲۹۸

که باعث گردید در بستر فرهنگ اسلامی حاکم بر آن این جریان، خود به خود اصطلاح امام برای ایشان از سوی آحاد مردم اطلاق گردد که درحقیقت ریشه این موضوع، در فرهنگ عمومی جامعه و آمادگی آن، جهت پذیرش این لقب برای حضرت امام (ره) دارد.

ب- واژه روحانیت در گستره لغت و اصطلاح

کلمه روحانیت مصدر جعلی از روحانی، از ریشه "روح" و به معنای معنویت در برابر مادیت^۱، فرشته^۲، صفا و صمیمیت است.^۳ هم چنین به معنای دانشمند دینی، پیشوای مذهبی، متقی و پارسا است.^۴

روحانیت در اصطلاح عالمان دینی اندک در راه تزکیه و آموزش تعالیم الهی و رساندن آن به مردم می کوشند و مسئولیت نشان دادن راه سعادت و زندگی سالم بر پایه آموزه های خداوند را بر عهده دارند.^۵

ج- خدمات اجتماعی: در گستره لغت و اصطلاح

از دو کلمه "خدمات" جمع "خدمت" و "اجتماعی" تشکیل شده است. در لغت نامه ها معانی مختلفی برای خدمت بیان شده است، از جمله آن: هدیه، تعظیم، عریضه، پیشگاه^۶ و نخستین معانی آن یعنی "انجام کاری برای کسی" که با اندیشه ما در این راه تطابق دارد، علیرغم این که به خدمت در رابطه با حداقل دو انسان معنی پیدا می کند، لذا پسوند اجتماع مفهوم جدی و عمیقی به آن می بخشد، یعنی خدمتی که در ظرف اجتماع تجلی پیدا می کند و در مناسبات انسانی تحقق می یابد.^۷

۲- جایگاه روحانیت در تربیت دینی

روحانیت، واژه ای است که در کلیه ازمینه تاریخ و ادیان و فرهنگ های مختلف با همه اختلاف در دامنه معنا و هویت آن، به ایفای نقشی اطلاق می شده است که مردمان و پیروان ادیان و شرایع

۱- آدرنوش، فرهنگ معاصر عربی - فارسی، ص ۲۵۲

۲- فراهیدی، کتاب العین، ج ۳، ص ۲۹۱

۳- انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۴، ص ۳۷۱۷

۴- معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۱۱۸۷

۵- معصومی، تعامل روحانیت و دولت اسلامی، ص ۳۶

۶- عمید، فرهنگ عمید، ج ۱

۷- محمد زاهدی اصل، ۳ اردیبهشت ۱۳۹۳، www.rasekhoon.net

داشتند. رهبرانقلاب می فرمایند: مسجد در اسلام و صدر اسلام همیشه مرکز جنبش و حرکت های اسلامی بوده، از مساجد تبلیغات اسلامی شروع می شده است و از مسجد حرکت قوای اسلامی برای سرکوبی کفار و وارد کردن آن هادر زیر بیرق اسلام بوده است.^۱ نقش مدیریتی امام جماعت بسیار مهم است از این رو امام راحل در این خصوص فرمودند:

استقامت هر مسجدی و اهل هر مسجدی به عهده امام مسجد است.^۲ ائمه جمعه باید توجه داشته باشند که یکی از موثرترین قشرهای جامعه به حساب می آیند و باید توجه داشته باشند که مردم کوششان به این هاست و در اجتماع، سعی می کنند ببینند امام جمعه چه می گوید. از این رو، باید سعی شود خطبه ها پر محتوا باشد. در خطبه ها، هم باید امر به تقوا و این گونه مسائل رعایت شود و هم مردم را به وحدت و حضور در صحنه دعوت نمایند.^۳

۱- همان، ج ۷، ص ۶۵

۲- همان، ج ۹، ص ۴۷۹

۳- همان، ج ۱۷، ص ۱۰۶، ۱۰۵

نتیجه گیری

در این نوشتار تبیین نظام تربیت اخلاقی روحانیت با تاکید بر کلام امام خمینی (ره) بررسی شد. بعد از مفهوم شناسی کلید واژه ها و بیان اهمیت و ضرورت جایگاه روحانیت در تربیت دینی و تهذیب نفس نتایج ذیل به دست آمد:

۱) از جمله خدمات اجتماعی روحانیت می توان به تبلیغ و ترویج اسلام و احکام آن، حفظ موارث دینی و مبارزه با تحریف ها و بدعت ها تزکیه نفوس اشاره کرد. روحانیت کارانبیاء را ادامه می دهند و با تبلیغ و گسترش اسلام، به شناخت افراد پیرامون مباحث دینی و احکام، کمک شایانی می کنند. ایشان عهده دار امانت الهی و دین خداهستند و با منس و رفتار خود به تربیت سایر انسان ها می پردازند. هم چنین با رعایت حدود الهی، معارف اسلامی را به عنوان دانشمند دینی در حاداعلی به دوستداران اسلام هدیه می دهند. روحانیت در اندیشه و نگاه امام خمینی (ره) کارخانه انسان سازی و نهاد تربیت اخلاقی است. هدایت افراد بستگی به نحوه عملکرد افراد مذهبی به خصوص قشر روحانی دارد.

۲) روحانیت با خدمات اجتماعی چون ظلم ستیزی به حمایت از مظلومان می پردازد و زندگی با جور و ستم دستگاه های کفر را نمی پذیرد. روحانیت با نفوذ و تفکری منطقی در سیاست نیز سهیم است و با ایجاد انگیزه در افراد کشور را در برابر دولت های بیگانه بیمه می کنند. داشتن منصب های سیاسی روحانیون و قرار گرفتن افراد مذهبی در کار قضاوت باعث شده تا امور کشور به دست افرادی لایق و دلسوز باشد و این نهاد در امور قضایی به نحوی شایسته عمل نماید.

۳) روحانیت با حضور فعال خود در مساجد و تشکل های مذهبی به عنوان یک منصب دینی باعث رفع مشکلات و سازماندهی مساجد می شود. امام جمعه می تواند علاوه بر اجرای فریضه نماز، مسلمین را در خطبه ها به تقوا و وحدت دعوت کند و به این ترتیب باعث ایجاد اتحاد بین اقشار مختلف جامعه شوند. هم چنین با حفظ وحدت رابطه ای عمیق و استوار بین روحانیون و مردم ایجاد می کنند و در راستای حفظ اقتدار کشور قدم برمی دارند.

۴) روحانیت با حمایت از ستم دیدگان و محرومان و فقر ستیزی باعث رونق وضعیت معیشتی مردم در جامعه خواهد شد. تمامی این موارد نهایتاً باعث می شوند که رابطه ای عمیق بین روحانیون و مردم ایجاد شود و جایگاه روحانیت به عنوان نهادی مذهبی و دینی در جامعه تثبیت شود.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

۱) آذر نوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی-فارسی، تهران، انتشارات نشر نی، چاپ چهارم، ۱۳۸۳.

۲) ابن فارس، ابوالحسین احمد، مقایس اللغه، دار احیاء التراث العربی، لبنان-بیروت، چاپ اول، ۱۴۲۲ق.

۳) انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران انتشارات سخن، چاپ اول، ۱۳۸۱.

۴) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران، کتابچی، چاپ دهم، ۱۳۸۶.

۵) حسینی بهشتی، سید محمد، اوبه تنهایی، تهران، انتشارات واحد فرهنگی بنیاد شهید، چاپ اول، ۱۳۶۱.

۶) حسینی بهشتی، سید محمد، جاودانه تاریخ، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۹۵.

۷) خمینی، سید روح الله، آیین انقلاب اسلامی، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ ۳، ۱۳۸۸.

۸) _____، روحانیت و حوزه های علمیّه از دیدگاه امام خمینی (ره)، تهران، موسسه چاپ و نشر عروج (تبیان)، چاپ پنجم، ۱۳۹۱.

۹) _____، جهاد اکبر، قم، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ نهم، ۱۳۷۸.

۱۰) _____، چهل حدیث، تهران، قم، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ ۶۳، ۱۳۷۱.

۱۱) _____، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ چهارم، ۱۳۸۵.

۱۲) _____، ولایت فقیه، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ ۱۳۹۲، ۲۸.

۱۳) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات روزنه و موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷.

۱۴) سعادت‌مند، رسول، درس‌هایی از امام اخلاق و تهذیب روحانیت، قم، تسنیم، چاپ سوم، ۱۳۸۹.

۱۵) شیرخانی، علی، تحولات حوزه علمیّه قم پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۴.

۱۶) طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان، تهران، امیر کبیر، چاپ پنجم، ۱۳۷۸.

۱۷) عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۰.

۱۸) فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، قم، اسوه، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق.

۱۹) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، اسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۸۶.

۲۰) مصباح یزدی، محمد تقی، آموزش عقاید، تهران، چاپ و نشر بین الملل، چاپ ۱۳، ۱۳۸۳.

۲۱) مطهری، مرتضی، ختم نبوت، تهران، صدرا، چاپ ۲۸، ۱۳۹۵.

۲۲) مطهری، مرتضی، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، تهران، صدرا، چاپ ۲۰، ۱۳۹۵.

۲۳) معین، محمد، فرهنگ نامه معین، تهران، زرین، چاپ ۳، ۱۳۸۶.

۲۴) موحدا بطحی، سید حجت، آشنایی با حوزه‌های علمیّه شیعه در طول تاریخ، اصفهان، حوزه علمیّه اصفهان، چاپ اول، ۱۳۶۵.

* مقالات و فصل نامه ها

۱) ماهنامه اطلاع رسانی، پژوهشی، آموزشی، مبلغان، "وظایف روحانیت از نگاه امام خمینی (ره)"، شماره ۶۸.

۲) معصومی، علی، "تعامل روحانیت با دولت و سیاست"، معرفت سیاسی، بهار و تابستان، شماره ۵، ۱۳۹۰، ش.

۳) روزنامه جمهوری اسلامی، ۲۳ اسفند ۱۳۶۹.

*سایت ها

WWW.porseman.com

WWW.rasekhon.net

WWW.hawzahnews.com

WWW.edalatkahi.ir

<https://farsi.hkamenei.ir>